

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

קלות ראש בבתי כנסיות ובתי מדרשות

(כ"ח א') **משנה:** ועוד אמר רבי יהודה: בית הכנסת שחרב, אין מספידין בתוכו, ואין מפשילין בתוכו חבלים (והוא הדין לכל מלאכות), ואין פורשין לתוכו מצודות, ואין שוטחין על גג פירות, ואין עושין אותו קפנדריא (קיצור דרך), שנאמר, ¹ "וְהַשְּׂמוֹתַי אֶת מְקֻדְשֵׁיכֶם", קדושתן אף כשהן שוממין.

(המשך משנה): עלו בו עשבים לא יתלוש, מפני עגמת נפש.²

(כ"ח ב') **תנו רבנן:** בתי כנסיות אין נוהגין בהן קלות ראש; אין אוכלין בהן, ואין שותין בהן, ואין ניאותין בהם (אין מתקשטים בתוכם³), ואין מטיילין בהם,⁴ ואין נכנסין בהן בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים, ואין מספידין בהן הספד של יחיד. אבל קורין בהן ושונין בהן ומספידין בהן הספד של רבים.

(המשך הברייתא: (1) ומכבדין אותן, ומרביצין אותן כדי שלא יעלו בהן עשבים. (2) אמר רבי יהודה: אימתי, בישובן. אבל בחורבנן מניחין אותן ועולין בהן עשבים. ולא יתלוש מפני עגמת נפש.

אמר רב אסי: בתי כנסיות שבבבל, על תנאי (על מנת שישתמשו בהם) הן עשויות. ואעפ"כ אין נוהגין בהן קלות ראש. ומאי ניהו? חשבונות.

אמר רב אסי: בית הכנסת שמחשבין בו חשבונות, לסוף שילינו בו מת מצוה (שימותו בעיר מתים שאין להם קוברים).

(שנינו בברייתא: ואין ניאותין בהן. אמר רבא: חכמים ותלמידיהם מותרין. דאמר רבי יהושע בן לוי: מאי בי רבנן (למה קוראים לבתי מדרשות בי רבנן)? ביתא דרבנן (לפי שבתם הוא לכל דבר).

(שנינו בברייתא: ואין נכנסין בהן בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים. (ומבאר), כי הא דרבינא ורב אדא בר מתנה הוו קיימי ושאלו שאילתא מרבא. אתא זילחא דמיטרא, עיילי לבי כנישתא. אמרי: האי דעיילין לבי כנישתא, לאו משום מיטרא (לא כדי שיגן עלינו מפני הגשמים), אלא משום דשמעתא בעא צילותא כיומא דאסתנא (ואם לא היינו עוסקים בשמעתא, לא היינו נכנסים).

אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי: אי אצטריך ליה לאיניש למיקרי גברא מבי כנישתא, מאי?

אמר ליה: אי צורבא מרבנן הוא, לימא הלכתא. ואי תנא הוא, לימא מתניתין. ואי קרא הוא, לימא פסוקא. ואי לא, לימא ליה לינוקא אימא לי פסוקין, אי נמי נישאי פורתא וניקום.

1. ויקרא, פר' בחוקותי, כו, לא.

2. מניחים בו עשבים כדי שתהא עגמת נפש לרואיהם, ושיזכירו את ימי בניינו ויבקשו רחמים שיחזור לקדמותו. רש"י.

3. והמאירי פירש, דהיינו שלא יהיה כאדם המתישב בה כעומד בביתו, אלא שעומד בה באימה וכמי שבא להתפלל.

4. רבינו יהונתן מלוניל (ט א ברי"ף) פירש, דהיינו לשחוק בתוכם או ליכנס בתוכם להרחיב הלב בבנין הנאה שהוא בנוי. והמאירי פירש, דהיינו לילך בהם מפנה לפנה דרך טיול. וכתב הכסף משנה (הלכות תפילה ונשיאת כפים יא,ו), שאם היה לאדם קוצר רוח, לא ילך לבית הכנסת להרחיב לבו ולטייל, שאין נכנסים שם אלא או להתפלל או לקרות בתורה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

(שנינו בברייתא): ומספידין בהן הספד של רבים. (ומברר) היכי דמי הספידא דרבים? מחוי רב חסדא: כגון הספידא דקאי ביה (שנוכח בו) רב ששת (דמשום יקרא דידיה אתו כולי עלמא). מחוי רב ששת כגון הספידא דקאי ביה רב חסדא.⁵

רפרם אספדה לכלתיה בבי כנישתא. אמר: משום יקרא דידי ודמיתא, אתו כוליה עלמא. רבי זירא ספדיה לההוא מרבנן בבי כנישתא. אמר: אי משום יקרא דידי, אי משום יקרא דידיה דמיתא, אתו כולי עלמא.

שיטות הראשונים

תוקף האיסור לנהוג קלות ראש בבתי כנסיות: לדעת היראים, האיסור לנהוג קלות ראש בבתי כנסיות כלול במצות מורא מקדש 'ומקדשי תיראו'.⁶ ולדעת הר"ן, כיוון שבית הכנסת, עיקרו עשוי לומר בו דבר שבקדושה, הטילו בו חכמים קדושה מדבריהם.⁷

אין אוכלין בהן ואין שותין בהן: מבואר שאסור לאכול ולשתות בבית כנסת. מאידך, גרסינן במסכת פסחים (ק"א א'): למה לי לקדושי בבי כנישתא? לאפוקי אורחים ידי חובתן, דאכלו ושתו וגנו בבי כנישתא! לדעת רשב"א ור"ן, מדובר בבתי כנסת שבבבל, שעל תנאי הם עשויים, ולצורך אורחים הקלו.⁸ ולדעת תוספות, האורחים אכלו וישנו בחדר הסמוך לבית הכנסת. כמו כן הוסיפו, שמותרת אכילה של מצוה,⁹ וכן דעת סמ"ק להתיר סעודת מצוה.¹⁰ וכן פסק השו"ע, שלצורך בית הכנסת ואפילו לצורך מצוה אחרת, כגון כשנקבצים לעבר השנה בבית הכנסת, מותר לאכול שם.¹¹

5. וכל אחד היה אומר כן לכבוד חברו. ר"ן.

6. ויקרא כו.ב. ציוה בהיכנס אדם למקדש או בבית הכנסת או לבית המדרש, שינהג בהם מורא וכיבוד דכתיב 'את שבתותי תשמרו ומקדשי תיראו', לא ממקדשי אתה ירא אלא ממי שהזהיר על המקדש. ומצינו בית הכנסת ובית המדרש שנקראו מקדש, דתנאי בתורת כהנים 'והשימותי את מקדשיכם' מקדש, מקדשי, מקדשיכם, לרבות בתי כנסיות ובתי מדרשות. ואמרינן במגילה פרק אחרון ואהי לכם למקדש מעט בארצות אשר הדחתים שם ואמר שמואל בר רב יצחק אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות. והמורא מה הוא אינו מפורש במקרא ופירשו חכמים כל אחד לפי סברתו לפי חומר קדושתו. יראים.

7. מקורות: יראים (ס' תט). ר"ן (ח א ברי"ף, ד"ה ומאן).

8. אמנם, לדעת תוספות תנאי מועיל רק לבית כנסת חרב. וכן דחה פירוש זה באור זרוע, דהא אמרינן (בסוגיין), רבינא ורב אדא בר אהבה עיילי בי כנישתא מחמת זילחא דמיטרא, לאו משום מטרא אלא משום דשמעתא בעי צילותא. והם היו בבבל, אף על פי כן אם לא בעבור דעתא צילותא מפני גשמים לא היו נכנסים, שמע מינה שאסור להיכנס מפני הגשמים אפילו בבית הכנסת של בבל וכל שכן שאסור לאכול ולשתות בהם.

9. האור זרוע הביא שיש מתרצים כך את הגמרא בפסחים, שסעודת שבת מותרת בבית הכנסת כיוון שהיא סעודת מצוה, וכמו שמצאנו בירושלמי (פסחים פרק א הלכה א), שבתי כנסיות צריכים בדיקת חמץ מחמת סעודת עיבור שנה וקידוש החודש שהיו עושים שם.

10. וכתב בהגהת רבנו פרץ, דהיינו כגון של עיבור החודש דאין בה קלות ראש.

11. או"ח קנא.ד. וכתב מגן אברהם (ס"ק ה'), דסעודת מצוה היינו כגון סעודת עיבור שנה שאין בה קלות ראש שהיתה עשויה בפת וקטניות בלבד. וביאר המשנ"ב (ס"ק כ'), דהיינו לאפוקי סעודת מצוה שיש בה שכרות, דאסור אף בבית המדרש. וסיים דמכל מקום הנהגין להקל לעשות סעודת סיום הש"ס בבית המדרש מפני שאין להם מקום אחר מרווח לזה אין למחות בידם דיש להם על מי לסמוך. מקורות - תוס' (מגילה כח ע"א, בד"ה אין אוכלין; פסחים קא ע"א, בד"ה דאכלו), או"ז (חלק ב, הלכות ערב שבת סימן כג), סמ"ק (מצוה ו, והגהת רבנו פרץ שם אות יא), רשב"א (חידושו, מגילה כח ע"ב, בד"ה בתי כנסיות), ר"ן (ט' ע"א בדפי הרי"ף, בד"ה בתי כנסיות, בשם הרמב"ן).

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

ואין ישנין בהן: מבואר בתוספתא, דאין ישנים בבית הכנסת. וכן הובא בירושלמי. וכן פסקו ראבי"ה וריצב"א. ובבבלי לא הוזכר איסור זה, וכן השמיטו הרמב"ם¹² והשו"ע פסק כתוספתא וירושלמי¹³ ופסק ריצב"א, דלצורך בית הכנסת מותר לישן, וכגון בליל יום הכפורים כדי לשמור¹⁴, וכן פסק השו"ע¹⁵.

חכמים ותלמידיהם מותרים: מדברי רבא מבואר שבית המדרש נחשב לחכמים ותלמידיהם כביתם, ולכן מותרים בו בדברים שהוזכרו לאיסור בברייתא. מאידך, רבינא ורב אדא נכנסו לבית הכנסת כשירד עליהם גשם, רק מפני הלימוד שלהם ולא מפני הגשם. הרי"ף והרא"ש הביאו דברי רבא ורבינא ורב אדא, וסתמו דבריהם¹⁶. לשיטת אור זרוע, רבינא ורב אדא החמירו על עצמם. לשיטת הרמב"ם, הותר לחכמים ותלמידיהם לאכול ולשתות בבית הכנסת ובית המדרש, מדוחק בלבד¹⁷. ולשיטת הר"ן, ההיתר לחכמים ותלמידיהם לא נאמר לגבי בית הכנסת, אלא לגבי בית המדרש בלבד, שהוא ביתא דרבנן. והשו"ע פסק כרמב"ם. והרמ"א הביא דברי הר"ן¹⁸.

בתי כנסיות שבבבל על תנאי הן עשוין: דעת תוספות ורא"ש, שהתנאי מועיל להשתמש בבית הכנסת רק כשהוא חרב¹⁹ ורק לתשמיש שאינו מגונה. דעת רמב"ן, רשב"א, ור"ן, שהתנאי מועיל לשימוש בבית הכנסת מפני צורך הכרחי בלבד, בין ביישובו ובין בחורבנו²⁰. ודעת רש"י ואור זרוע שהתנאי מועיל לכל מה שהוזכר לאיסור בברייתא, אך לא לתשמיש מגונה²¹. והשו"ע פסק כתוספות ורא"ש²².

12. ואמנם, פסק דאין ישנים בבית המדרש (הלכות תלמוד תורה ד, ט), וסיים שם שקדושת בית המדרש חמורה יותר משל בית הכנסת.
13. או"ח קנא, ג.
14. מפני הנרות (משנ"ב ס"ק יט). ולמד כן מהיתר אכילה בבית הכנסת לצורך סעודת עיבור השנה, וכן ממה שרב אשי הכניס מיטתו לבית הכנסת כדי שיתקנוהו (גמ' ב"ב, ג' ב').
15. או"ח קנא, ד. מקורות: ירושלמי (מגילה פרק ג הלכה ג). תוספתא (מגילה ב, יח). ראבי"ה (ח"ב ס' תקצא), ריצב"א (הו"ד בהגמ"י, הל' תפילה, פרק יא, אות ו).
16. וכן הטור סתם דבריו ולא חילק. והבית יוסף כתב, דמה שסתם דבריו, הוא מפני שדבר פשוט הוא דאם לא מדוחק לא היינו מתירים אפילו לתלמידי חכמים. ולדעת הפרישה, כיון שהטור כתב מותרין לאכול ולשתות ולא חילק, משמע בכל ענין, ולא דמיה כלל לדריבנא ורב אדא, שהם לא היו מקודם בבית הכנסת ומחמת המיטרא רצו ליכנס לשם, שזה ודאי נראה תשמיש מבזוה שנכנס לבית הכנסת להנצל מהגשם. אבל תלמידי חכמים הלומדים תמיד בבית הכנסת אדרבה נכון וטוב הוא שיאכלו וישתו שם בבית המדרש ממה שילכו לבתיהם ויתבטלו שעת ההילוך לכאן ולכאן.
17. וביאר הכסף משנה, שהרי רבא הוא דקאמר חכמים ותלמידיהם מותרין, והיכי קאמר הכא דאי לאו משום דשמעתא בעיא צלותא לא הו"ע עילי. אלא ודאי כי קאמר דמותרים, היינו בשעת הדחק, ואז מותרים אפילו לאכול ולשתות בהם. אבל שלא בשעת הדחק, אפילו חכמים ותלמידיהם אסורים. וכעובדא דזילחא דמיטרא, דאי לאו שמעתא, לא הו"ע עילי, שלא היה שם דוחק שילכו עד ביתם בגשמים, שהרבה בני אדם הולכים בשוק בעת הגשמים. אבל אם היה מקום דחוק לתלמידים ואין להם מקום לאכול ולשתות ולישן מותר.
18. או"ח קנא, א. וכתב המשנה (ס"ק ז), דלאנשים הלומדים שם בקביעות לעולם שעת הדחק הוא דאם יצטרך לילך לאכול ולשתות בביתו בודאי יתבטל מלימודו. מקורות: רי"ף ור"ן (ט א, ד"ה צילותא). רמב"ם (תפילה יא, ו). אור זרוע (ח"ב סימן שפח). רא"ש (מגילה ז, ד).
19. מדחזינן שהאמוראים לא היו רוצים ליכנס בהן בגשמים אלא משום דשמעתא בעי צילותא.
20. מעובדא דרבינא דלעיל (כ"ו ב'), דהוה ליה תילא דבי כנישתא בארעיה, ולא שרו ליה למזרעה אלא במכירה דשבעה טובי העיר. ורבינא ורב אחא נמי כד אתא עלייהו זילחא דמיטרא אמרי משום דשמעתא בעיא צילותא. לפיכך פירש הרמב"ן שעל תנאי הן עשויות היינו לענין שאם הוצרכו אנשי העיר להאכיל בהן עניים או להשכיבם שם מותר, וה"ה לכל צרכי עניים לפי שעה. וכן חכמים מותרין ליהנות בהן, והוא שהוצרכו להם כגון שהיה מקום דחוק לתלמידים; אבל שלא בשעת הדחק אסור. ר"ן.
21. וההיא דלעיל, דרבינא הוה ליה תילא דבי כנישתא בארעיה ונחרב, אתא לקמיה דרב אשי א"ל מהו למיזרעה א"ל זיל זבניה משבעה

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

האם תנאי מועיל לבתי כנסיות שבארץ ישראל: דעת תוספות שדווקא לאותן שבבבל מהני התנאי, שהרי לעת בא גואל, במהרה בימינו, תפקע קדושתן. אבל לאותן שבארץ ישראל לא מהני תנאי שהרי קדושתן לעולם קיימת. וכן פסק השו"ע.²³

אין נוהגין בהן קלות ראש. ומאי ניהו, חשבונות: רבנו חננאל גרס 'בתי כנסיות שמחשבין בהן חשבונות של רבים'. וכן נקטו רמב"ן,²⁴ רשב"א ורא"ש. וכתב רבנו ירוחם דהיינו אפילו של רבים. ורבנו יהונתן ומאירי כתבו, דקלות ראש היינו כגון חשבונות שבין אדם לחבירו. והוסיף המאירי, דחשבונות של צבור יש מתירין; שכל שהוא צורך צבור, אין בו קלות ראש. והרמב"ם סתם לאסור חשבונות אלא אם כן הם חשבונות של מצוה, וכן פסק השו"ע.²⁵

ומספידים בהן הספד של רבים: רש"י גרס, 'כגון הספידא דקאי בי רב ששת'. וניתן להבין דהיינו אם ימות אחד בביתו או ימות הוא,²⁶ שאז יבואו כולם מחמתו, וכמו אצל רפרם שהספיד את כלתו ובאו כולם. ורי"ף גרס 'דקאי ביה', דהיינו הספד שרב ששת נמצא בו.²⁷ וכתב רבי אברהם מן ההר, שכל שהוא אדם כשר ורבים יספידוהו, מותר להספידו בבית הכנסת. והשו"ע פסק דאין מספידין בבית הכנסת, אלא אם כן יהיה ההספד לאחד מגדולי העיר שכל בני העיר מתקבצים ובאים להספידו.²⁸

טובי העיר, אע"ג דבבבל הוי דעל תנאי עשוין, אפילו הכי זריעה היא חול גדול ובזיון גדול ואסור אפילו בבבל מידי דהוי אחשבונות דאסר רב אסי אפילו בבבל. אור זרוע.

22. או"ח קנא,יא. וכתב בביה"ל (ד"ה אבל בישובו), דכשהוא מדוחק יש לסמוך על שיטת רמב"ן וסיעתו, להתיר אף ביישובו. מקורות: תוספות (ד"ה בתי כנסיות). אור זרוע (ח"ב ס"ל שפח). רמב"ן (חי', כ"ו ב', ד"ה והא דאמרין). רשב"א (כ"ח ב', ד"ה בתי כנסיות). ר"ן (ט א ברי"ף, ד"ה בתי כנסיות).

23. או"ח קנא,יא. וכתב בביה"ל (ד"ה אבל בבתי כנסיות), דלכאורה אין דין זה ברור לכולי עלמא, ולמעשה ניתן להקל מדוחק גם בארץ ישראל, כשיטת הרמב"ן וסיעתו המתירים להשתמש בבית הכנסת בבבל אף בישובו. ומה שאמרו בגמרא בתי כנסיות שבבבל, זה משום שהם בסתמא על תנאי עשויים, מה שאין כן בארץ ישראל שבסתמא אין עומדים על תנאי. אבל אם התנו בפירוש, למה לא יועיל, וכמו על כל תשמישי קדושה. מקורות: תוס' (ד"ה בתי כנסיות).

24. ואף על פי שהן צריכין לאותן חשבונות ואין להם מקום להתאסף שם מפני שהוא קלות ראש בכבוד בית הכנסת. רמב"ן.

25. קנא,א. וכתב בביה"ל (ד"ה ואין מחשבין), דחשבונות האסורים היינו של רבים וכל שכן של יחיד. מקורות: רמב"ם (תפילה יא,ז). רמב"ן (חידושים כ"ו ב', ד"ה והא). רשב"א (חי' כ"ח ב', ד"ה בתי). רא"ש (ד,ז). רבנו ירוחם (נתיב ג, ח"ח), רבנו יהונתן (ט א ברי"ף), מאירי (כ"ח ב', ד"ה בתי).

26. רש"י על הגמרא פירש דימות אדם בביתו. וברש"י המובא על הרי"ף איתא דהכוונה לרב ששת עצמו.

27. וביאר המאירי, דכל הספד שיושב בתוכו תלמיד חכם שכל בני העיר מכבדין אותו ובאין לכל הספד שהוא בתוכו, מותר להספיד בבית הכנסת. ורבינו יהונתן מלונגיל ביאר דכיון דרב ששת הוא בראש הספדין, בודאי נודע שאדם גדול הוא אותו שמת, ויש להתיר זה לכבוד תורה ולכבוד רבים המתקבצים שם.

28. או"ח קנא,א. והרמב"ם (תפילה יא,ז) כתב 'כגון שיהיה שם בהספד גדולי חכמי אותה העיר, שכל העם מתקבצין ובאין בגלגל'. ניתן להבין שגדולי חכמי העיר הם המספידים, וכגירסת הרי"ף. וניתן להבין שמדובר בהספד לחכמי אותה העיר שנפטרו, ואפשר שלזה התכוון השו"ע. והמשנ"ב (ס"ק י) ביאר השו"ע, דהיינו שמת קרובו של הגדול ומחמת זה באים רבים להספד, וכל שכן כשההספד הוא על תלמיד חכם. מקורות: רי"ף ורבנו יהונתן מלונגיל (ט א ברי"ף, ד"ה דקאי). מאירי (כ"ח ב', ד"ה ואין). רבי אברהם מן ההר (כ"ח ב', ד"ה דקאי).

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות בית הכנסת, סימן קנא)

- א. בתי כנסיות ובתי מדרשות, אין נוהגין בהם קלות ראש כגון: שחוק והתול ושיחה בטלה, ואין אוכלים ושותים בהם ולא מתקשטין בהם ולא מטילין בהם ולא נכנסים בהם בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים, ותלמידי חכמים ותלמידיהם מתרים לאכל ולשתות בהם, מדחק. (ויש אומרים דבבית המדרש אפלו שלא מדחק שרי) (ר"ן פ' בני העיר). ואין מחשבים בהם חשבונות, אלא אם כן הם של מצוה, כגון: קפה של צדקה ופדיון שבויים, ואין מספידים בהם אלא אם כן יהיה ההספד לאחד מגדולי העיר, שכל בני העיר מתקבצים ובאים להספידו; ואם צריך לכנס בהם לצרכו, כגון לקרא לאדם, יכנס ויקרא מעט או יאמר דבר שמועה, ואחר כך יקראנו, כדי שלא יהא נראה כאלו נכנס לצרכו; ואם אינו יודע לא לקרות ולא לשנות, יאמר לאחד מהתינוקות: קרא לי פסוק שאתה קורא בו או ישהה מעט ואחר כך יצא, שהישיבה בהם מצוה, שנאמר: אשרי יושבי ביתך (תהלים פד, ה). ושעור הישיבה, כדי הלוך ב' פתחים, (לדעת הי"מ בס"ז סוף סעיף כ') (מרדכי ר"פ השתפיו).
- ג. אין ישנים בבית הכנסת, אפלו שנת עראי, אבל בבית המדרש, מתר.
- ד. לצורך בית הכנסת, מתר לאכל ולישן בתוכו, ומטעם זה ישנים בליל יום הכפורים בבית הכנסת; ואפלו לצורך מצוה אחרת, כגון כשנבקצים לעבר השנה בבית הכנסת, מתר לאכל שם.
- יא. אם בשעת בנין בית הכנסת התנו עליו להשתמש בו, מתר להשתמש בו בחרבנו; אבל בישובו, לא מהני תנאה. ואפלו בחרבנו, לתשמש מגנה, כגון: זריעה וחשבונות של רבים, לא מהני תנאה; במה דברים אמורים, בבתי כנסיות שבחוצה לארץ, אבל בבתי כנסיות שבארץ ישראל, לא מהני שום תנאי.
- (יו"ד, הלכות אבלות, סימן שמד)
- יט. מספידין תלמידי חכמים ונשותיהם בבית הכנסת ובבית המדרש, אבל לא שאר העם.

דאשתמש בתגא, חלף

תנן התם (אבות א, ג): ודאשתמש בתגא חלף.

תני ריש לקיש: זה המשתמש במי ששונה הלכות.

ואמר עולא: לשתמש איניש במאן דתני ארבעה, ולא לשתמש במאן דמתני ארבעה.

שיטות הראשונים

האיסור להשתמש בתלמיד חכם: הרי"ף פירש דמאן דתני היינו שונה משנה, ומאן דמתני היינו לומד תלמוד. והר"ן הביא פירוש נוסף דמאן דתני היינו לעצמו, ומאן דמתני היינו מלמד לאחרים. ולשני הפירושים ניתן להבין שריש לקיש מחמיר יותר מעולא, שאין להשתמש אף במי ששונה לעצמו בלבד. וריא"ז ורבנו ירוחם כתבו, שאין להשתמש במי ששונה הלכות, ולעולם יקדים להשתמש במי ששונה משנה.²⁹ וכן פסק הרמ"א.³⁰

29. נמצא שפסקו גם כריש לקיש וגם כעולא, שאמנם יש איסור להשתמש בשונה הלכות, אלא שאם יש הכרח להשתמש בתלמיד חכם, יקדים להשתמש בשונה הלכות לפני שישתמש בלומד תלמוד.

30. יו"ד, רמגו, מקורות: רי"ף ור"ן (ט ב). ריא"ז (הלכה ב, סע"ה). רבנו ירוחם (נתיב ב, ח"א).

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

דאשתמש בתגא חלף: ריש לקיש למד מכך שאין להשתמש במי ששונה הלכות. ובמסכת אבות מובא: 'רבי צדוק אומר אל תעשם עטרה להתגדל בהם ולא קרדום לחפור בהם. וכך היה הלל אומר: ודישתמש בתגא חלף, הא למדת כל הנהנה מדברי תורה, נוטל חייו מן העולם'.³¹ ובאבות דרבי נתן מובא: ודאשתמש בתגא אבד ואזיל ליה. כיצד? שכל המשתמש בשם המפורש, אין לו חלק לעולם הבא. והרמ"א הביא להלכה את כל הפירושים.³²

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות כבוד רבו ותלמיד חכם, סימן רמג)

ו. עון גדול הוא לבזות תלמידי חכמים או לשנאותן, וכל המבזה את החכמים אין לו חלק לעולם הבא, והוא בכלל: כי דבר ה' בזה (במדבר טו, לא). הגה: ואסור לשמש במי ששונה הלכות, וכל שכן במי ששונה תלמוד שהוא הגמרא. ויקדים לשמש במי ששונה הלכות קדם שימש במי ששונה גמרא. (רבנו ירוחם נתיב ב').

(או"ח, הלכות מלמדים, סימן רמו)

כא. ... הגה: ... ומעלה גדולה למי שמתפרנס ממעשה ידיו, שנאמר: יגיע כפיך כי תאכל וגו' (תהלים קכח), כל המשים על לבו לעסק בתורה ולא לעשות מלאכה להתפרנס מן הצדקה, הרי זה מחלל השם ומבזה התורה, שאסור להנות מדברי תורה... ויש אומרים דאפילו בכריא מתר (בית יוסף בשם תשובת רשב"ץ)... ומכל מקום מי שאפשר לו להתפרנס היטב ממעשה ידיו ולעסק בתורה, מדת חסידות הוא ומתת אלהים היא, אך אין זה מדת כל אדם... ודאשתמש בתגא חלף (הג"מ וסמ"א).³³ ויש אומרים דזהו המשתמש בשמות. (שם בשם אבות דר' נתן)...

31. וביאר במחזור ויטרי (סימן תכד), דהיינו שמתגאה ומשתחף על בני אדם ומראה בעצמו כתר לכבדו בשביל כבוד התורה, נטרד מן העולם, ולא יאריך ימים כצל אשר אינינו ירא מפני האלהים, שאינו עוסק בתורה לשמה אלא ליהנות עצמו.

32. יו"ד רמגו; רמו, כא. מקורות: אבות (ד,ה). אבות דרבי נתן (סוף פרק יב).

33. קאי אלמעלה שאסור להנות מן התורה וכמש"כ בפ"ד דאבות וכן היה הלל אומר כו'. ביאור הגר"א.